

УДК 930.2:070(438)"185/19":37(091)(438)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-1-3>

Лідія ЛАЗУРКО,
orcid.org/ 0000-0002-9748-9249
доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) lazurkol@gmail.com

ІСТОРИЯ ОСВІТИ НА СХІДНИХ ТЕРНАХ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У ПРЕДСТАВЛЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПЕРІОДИКИ ЛЬВОВА (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)

Стаття присвячена аналізу досліджень з історії освіти на східних тернах Речі Посполитої, що публікувалися на сторінках польських історичних часописів Львова наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. У другій половині ХІХ ст. на тернах Східної Галичини, зокрема у Львові, розгорнувся значний науковий рух у галузі історії, організований польськими дослідниками. Це призвело до створення першого польського фахового Історичного товариства (1886 р.) та появи низки аматорських і професійних журналів у галузі історії («Przewodnik Naukowy i Literacki», «Kwartalnik Historyczny»). Показано, що значне місце у цих виданнях займала українська проблематика, що висвітлювалася в різних форматах – від науково-популярних досліджень та нарисів у криптоісторичних виданнях до розвідок, джерельних матеріалів і рецензій, які становили основу змісту в спеціалізованих проєктах. Вивчення публікацій з освітньої тематики дало змогу виокремити низку тем, поміж яких помітне місце займали питання освіти на українських тернах Речі Посполитої. Показано, що історичні розвідки видань, присвячених освіті, були покликані розбудити інтерес до пізнання минулого теренів, які сприймалися польськими дослідниками як невід’ємна частина спадку зруйнованої Речі Посполитої, а для багатьох із них ще й були малою батьківщиною та сприяли формуванню патріотичних почуттів. Встановлено, що прикметною особливістю публікацій часописів, що мали популярно-науковий характер, була романтизація минулого і трактування освіти та історичної пам’яті про неї як форпосту збереження польських культурних традицій у цих краях. Із професіоналізацією історичних студій розвідки ставали більш фаховими, а місце легенд і переказів посідали наукові опрацювання джерел, ґрунтовані на застосуванні критичного методу, що переводило трактування питань освіти у площину поширення західної культури на східні терени.

Ключові слова: історіографія, історія освіти, Львів, доба автономії, польська історична преса, Річ Посполита.

Lidiya LAZURKO,
orcid.org/ 0000-0002-9748-9249
PhD hab. (History),
Associate Professor at the Department History of Ukraine
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) lazurkol@gmail.com

HISTORY OF EDUCATION IN THE EASTERN TERRITORIES OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE PRESENTATION OF THE POLISH HISTORICAL PERIODICS OF LVIV (LATE XIX – EARLY XX CENTURY)

The article is devoted to the analysis of research on the history of education in the eastern part of the Commonwealth, published in the Polish historical journals of Lviv in the late XIX – early XX centuries. In the second half of the XIX century in the territories of Eastern Galicia, in particular in Lviv, a significant scientific movement in the field of history, organized by Polish researchers, unfolded. This led to the creation of the first Polish Professional Historical Society (1886) and the emergence of a number of amateur and professional journals in the field of history (“Przewodnik Naukowy i Literacki”, “Kwartalnik Historyczny”). It is shown that a significant place in these publications was occupied by Ukrainian issues, which were covered in various formats – from popular science research and essays in cryptohistorical publications to intelligence, source materials and reviews, which formed the basis of content in specialized projects. The study of publications on educational topics made it possible to identify a number of topics, among which a prominent place was occupied by issues of education in the Ukrainian territory of the Commonwealth. It is shown that historical investigations of educational publications were designed to arouse interest in learning about the past, which Polish researchers perceived as an integral part of the legacy of the destroyed Commonwealth, and for many of them were a small homeland and foster

patriotic feelings. It has been established that a notable feature of popular science journals was the romanticization of the past and the interpretation of education and historical memory as an outpost for the preservation of Polish cultural traditions in these lands. With the professionalization of historical studies, intelligence became more professional, and the place of legends was taken by scientific elaborations of sources based on the application of a critical method, which translated the interpretation of education into the spread of Western culture in the east.

Key words: historiography, the history of education, Lviv, era of autonomy, Polish historical press, Polish-Lithuanian Commonwealth.

Постановка проблеми. У другій половині XIX ст. на теренах Східної Галичини, зокрема у Львові, розгорнувся значний науковий рух у галузі історії, організований польськими дослідниками, що, врешті, вилилося у створення першого польського фахового Історичного товариства (1886 р.) та професійного журналу «Kwartalnik Historyczny» (1887 р.). Цьому моменту «кристалізації» наукового процесу передувала тривала робота, що супроводжувалася як успіхами, так і невдачами, зі створення спеціалізованих наукових історичних об'єднань та видання періодики науково-історичного спрямування. Назагал протягом 1828–1918 рр. у Східній Галичині в різний час видавалося дев'ять проєктів, більша частина змісту яких присвячувалася історії, два спеціально історичні видання та одне спеціалізоване.

На сторінках цих видань значне місце займала українська проблематика, що висвітлювалася в різних форматах – від науково-популярних досліджень та нарисів у криптисторичних виданнях до розвідок, джерельних матеріалів і рецензій, які становили основу змісту в спеціалізованих проєктах. Вивчення української тематики дає змогу також виокремити низку тем, поміж яких помітне місце займали питання освіти на українських теренах Речі Посполитої. Мета нашого дослідження – представити особливості висвітлення в польській науковій пресі Східної Галичини доби автономії питань, пов'язаних із трактуванням науковцями питань поширення освіти.

Аналіз досліджень. Якщо вивченню історії і функціонування львівських часописів окресленого періоду присвячено достатньо літератури, то досліджень, які стосуються конкретних проблемних блоків у певний історичний період на шпальтах наукових періодичних видань, зокрема й праць з питань історії освіти, не багато. Окремі розвідки стосувались історії виникнення спеціалізованих додатків до часопису «Kwartalnik Historyczny» (Majorek, 1976: 90–97), а також дослідницьких зацікавлень львівських істориків освіти і культури періоду до початку Першої світової війни (Śreniowska, 1960: 153–163) та міжвоєнного періоду (Majorek, 1989: 256–261; Majorek, 1976: 90–97; Maternicki, 1978; Szulakiewicz, 2004: 222–232). Така відсутність ґрунтовних розвідок окресленої

тематики, на нашу думку, не дозволяє адекватно зрозуміти тодішні досягнення та інтенції польських дослідників.

Мета статті полягає у простеженні еволюції основних тематичних зацікавлень польських дослідників історії освіти на східних теренах Речі Посполитої, представлених на сторінках наукових історичних часописів Львова доби автономії.

Виклад основного матеріалу. Серед досліджень з історії освіти, які публікувалися чи обговорювалися на сторінках наукової періодики, відзначимо працю А. Яблоновського, присвячену історії Києво-Могилянської академії, яка свого часу отримала чималий розголос (Jabłonowski, 1902: 549–586). Дослідження було виконане на замовлення організаційного комітету з нагоди відзначення у слов'янському світі п'ятсотліття діяльності Ягеллонського університету та поширення культури у східноєвропейських землях. Як згодом згадував Т. Корзон, це було почесне, хоч і нелегке завдання, бо «в Києві вороже ставилися до всього того, що було написано з історії по-польськи» (Korzon, 1914: 170).

А. Яблоновський видав монографію «Києво-Могилянська академія: історичний нарис на тлі загального розвитку західної цивілізації на Русі» в 1899 р. За оцінками сучасних фахівців, ця праця за рівнем науковості залишається актуальною донині (Лисий, 2002: 67–76). Застосований А. Яблоновським історико-порівняльний метод дослідження забезпечив відображення культурних взаємовпливів українських земель із Польщею та країнами західного світу. А. Яблоновський вважав, що стосовно загальної культури Речі Посполитої Київська академія посідала окреме становище. На його думку, вона була інституцією настільки польською, наскільки й руською, оскільки мала двоїстий характер через власне віровизнання та домінуючу в ній загальноєвропейську латину. Латино-польський характер робив її подібною до усіх інших наукових колегіумів Речі Посполитої, без різниці – католицьких чи ні, але завжди – західноєвропейських. Водночас руський характер робив її взірцем для всіх релігійно-наукових закладів, що створювалися у східному обряді на півночі. На думку дослідника, вона була посередницею між Заходом та Північчю,

такою, що несла західну, польську культуру у світ, довго для неї в інший спосіб взагалі недоступний: «Сама по собі не мала вона нічого спонтанного, нічого оригінального, з наукового погляду була копією західних колегіумів, так само влаштована; тому ані її визнання, ані особливо виняткове визнання староцерковної мови не забезпечували їй оригінальності» (Jabłonowski, 1902: 552). Проте вона здобула своє всесвітньо-цивілізаційне значення, як зазначав А. Яблоновський, «зайняла поважне місце в історії вливу здобутків західно-європейської культури поза її природні сфери» (Jabłonowski, 1902: 551–552).

Таке бачення А. Яблоновського отримало вельми позитивний відгук у середовищі польських істориків, які писали про монографію як про першу в історичній літературі книгу, що «майстерно розповідає про поширення однієї з дуже важливих галузей польської культури на східні землі» (Ejusd, 1900: 496). Водночас дослідження А. Яблоновського наштовхнулося на доволі гостру критику з боку Ф. Титова, професора Київської духовної академії. У рецензії під назвою «Урок с Запада» він зазначав, що «обговорювана нами історія є працею, безумовно, ідеологічною і тому дуже односторонньою та тенденційною» (Титов, 1902: 459). Із цим легко погоджувався А. Яблоновський, відповідаючи, що не ставив перед собою завдання вичерпного висвітлення історії цього наукового закладу, а мав на меті подати історичний нарис на тлі розвитку західної цивілізації на Русі, про що, зрештою, йшлося навіть у назві дослідження. Поміркованішою була критика знаного історика культури та церкви К. Харламповича, який написав для «Киевской старины» назагал негативну, але науково обґрунтованішу і зважену рецензію на дослідження А. Яблоновського (Харлампович, 1902: 36–39).

На усі ці закиди А. Яблоновський відповів великою статтею, надрукованою в «Kwartalniku Historycznym». І якщо з тим, що його монографія має ідеологічний характер, він погоджувався, то на закиди щодо надмірної тенденційності відповідав: «Усе тут історично лаконічне, без надміру і недомовок» (Jabłonowski, 1902: 552).

Низку цікавих розвідок про історію уніатської освіти на сторінках часопису «Przewodnik naukowy i literacki» опублікував педагог та аматор історії Ян Марек Гіжицький (більш відомий під псевдонімом «Волиняк»). У восьми номерах видання за 1899 р. було надруковано його понад 100-сторінкову розвідку під назвою «Про василіян в Умані» (Wołyniak, 1899). Я. М. Гіжицький походив зі шляхетської родини з Волині, навчався

в гімназіях Кам'янець-Подільського та Рівного, вищу освіту здобував в університетах Одеси (правознавство) і Тарту (філологія), а працював учителем і приватним вихователем. Як зауважила Д. Сверчинська, одна з дослідниць його життя і творчості: «Біографія Яна Марка Гіжицького – це типова біографія польського інтелігента з пограниччя» (Świerczyńska, 2015: 325), який, вийшовши на пенсію, зайнявся історіописанням.

Найбільше Я. М. Гіжицького цікавила історія освіти та монастирських шкіл, головню, василіянських у східній частині Речі Посполитої – у Литві та на землях України (переважно Волині – його батьківщини). Особливу увагу дослідник зосередив на періоді після Берестейської унії 1596 р., коли розпочалися перепідпорядкування православних церков Риму, перехід на латинський обряд та колонізація освіти. Я. М. Гіжицький писав про те, як посилювались конфлікти всередині ордену та між василіянськими монастирями й світським православним духовенством, як розгорталося соціально-економічне та релігійне протистояння на цих землях у XVII ст., апофеозом якого стала Коліївщина.

Детально він зупинявся на подіях після поділів Польщі наприкінці XVIII ст., що спричинилися до припинення діяльності ордену єзуїтів і передання їхніх шкіл під опіку василіян. Я. М. Гіжицький вважав, що знищення польської держави стримало розвиток василіянської освіти, що не могла повноцінно конкурувати на окупованих Росією землях з офіційним православ'ям. Однак остаточне припинення діяльності цих монастирських шкіл було пов'язане більшою мірою з польськими повстаннями XIX ст.

Прикметно, що це дослідження розпочиналося епіграфом з «Аґріколи» Тацита: «Вони створюють пустелю і називають це миром», що виглядало як алюзія до іншого гасла – «за вольності і права», а насправді, за «владу і вигоду», що спричинило тривалі війни і спустошення краю. Я. М. Гіжицький трактував Берестейську унію як початок другої хвилі великої колонізації, що розпочалася ще за часів Владислава Ягайла. Лейтмотивом усього його дослідження була думка про те, що василіянський орден мав великі заслуги у розвитку шкільної освіти на цих теренах, а його діяльність пережила занепад польської держави (Ярмошик, 2010: 95). Це добре видно з історії уманської василіянської школи, яка була одним із кращих навчальних закладів кінця XVIII – початку XIX ст. на Правобережжі і стала колыскою «української школи в польській літературі», адже тут навчалися С. Гоцинський (1815–1819 pp.), М. Грабовський

(1818–1819 pp.) та Б. Залеський (1812–1819 pp.) (Кривошея, 2005: 94).

Своїм науковим завданням Я. М. Гіжицький визначав збереження пам'яті про просвітительську діяльність василіян, тому в його дослідженні є детальна інформація про організацію системи освіти і виховання в уманській школі, яка в часи Едукаційної комісії (1773–1794 pp.) навіть діяла за її планами, а згодом перейшла під патронат Віленського та Харківського університетів. Вельми цінними були також біограми викладачів та учнів уманської василіянської школи, якими завершувалася ця розвідка.

Також Я. М. Гіжицький опублікував у «Przewodniku Naukowym i Literackim» дослідження про жіночий орден василіянок (монастирі св. Макрини – сестри Василя Великого) на Русі та Литві (Wołyniak, 1904). Матеріали були систематизовані за аналогічним до попередньої розвідки принципом: дуже коротка (до 1 сторінки) історія обителів, розташованих у різних містах і місцевостях, та опис організації в них освітнього процесу. Епіграфом до цієї розвідки автор обрав фразу з Овідія: «Нехай бракує сил, вартує похвалити за добру волю», вочевидь, маючи на увазі старання василіянок у новій для них сфері освіти.

За підрахунками автора, на русько-литовських теренах діяло близько сімдесяти монастирів св. Макрини, зокрема у підавстрійських землях – понад три десятки. На зламі XVII–XVIII ст. вони мали контемпляційний (споглядальний) характер та внутрішній суверенітет. Однак після другого в історії греко-католицької церкви синоду Київської греко-католицької митрополії (т. зв. Замойського синоду 1720 р.) діяльність жіночих монастирів було уніфіковано та рекомендовано їм дбати про освіту та навчання світських дівчат. Перші нечисленні уніатські василіянські пансіонати почали створюватися наприкінці XVIII ст. і заповнювалися шляхетськими та міщанськими дітьми. Система освіти різнилася від чоловічих шкіл – не було класів та освітніх програм, а дівчат навчали читанню, письму та арифметиці (при більших монастирях – ще й французької мови), а також музиці, рукоділлю та азам ведення домашнього господарства.

До теми поширення на теренах України польської освіти зверталися на сторінках часопису «Ruś». Так, перший номер цього часопису часопису у 1911 р. відкривала праця М. Дубецького «Гуго Коллонтай на Волині». У ній автор відтворював обставини повернення додому після австрійського ув'язнення Г. Коллонтая – одного з організаторів та учасників повстання Т. Костюшка, видатного політика та громадського діяча,

сферою зацікавлень якого були наука й освіта. Власне, головним мотивом розвідки М. Дубецького було нагадати про цю непересічну особистість, одного з діячів Едукаційної комісії, автора плану розбудови національного шкільництва. Революціонер і якобінець, як його сприймали очільники Російської та Пруської імперій, Г. Коллонтай був заарештований, позбавлений майна та перебував у австрійському полоні з 1794 до 1802 pp. М. Дубецький акцентував на цьому факті утримання його саме в австрійському ув'язненні, що було свідченням декларативності лояльного ставлення австрійської влади до підданих зруйнованої Польщі. На думку автора, насправді, Австрія солідаризувалась з Росією та Пруссією, здійснюючи жорстку репресивну політику.

У своїй статті М. Дубецький намагався показати, як, попри те, що з ув'язненням Г. Коллонтая припинилась його публічна діяльність, після повернення на волю він активно поринув у громадське життя. Адже саме його зусиллями на Волині була створена Кременецька школа, що на тривалий час стала форпостом збереження польських освітніх та культурних традицій у цьому краї. М. Дубецький пробував з'ясувати мотиви переорієнтації Г. Коллонтая з політичної діяльності на освітню. Припускав, що злам у його свідомості відбувся під час нетривалого перебування у Варшаві, де його зустріли доволі прохолодно, даючи зрозуміти, що за вісім років багато чого змінилось і настала цілком інша епоха. Проте вдома, на Волині, реформатора Краківської академії вітали дуже шанобливо. Ймовірно, саме це й надихнуло Г. Коллонтая на ідею «тихої боротьби» – провадження освітньої діяльності на Волині, Поділлі й Київщині (Dubiecki, 1911: 2–35).

Висновки. Історичні розвідки видань, присвячені освіті, були покликані розбудити інтерес до пізнання минулого теренів, які сприймалися польськими дослідниками як невід'ємна частина спадку зруйнованої Речі Посполитої, а для багатьох із них ще й були «малою батьківщиною» та сприяли формуванню патріотичних почуттів. Прикметною особливістю публікацій часописів, що мали популярно-науковий характер, була романтизація минулого і трактування освіти та історичної пам'яті про неї як форпост збереження польських культурних традицій у цих краях. Із професіоналізацією історичних студій розвідки ставали більш фаховими, а місце легенд і переказів посідали наукові опрацювання джерел, ґрунтовані на застосуванні критичного методу, що переводило трактування питань освіти у площину поширення західної культури на східні терени.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кривошея І. Уманська василіанська школа в період свого розквіту (1796–1830 рр.). *Іст.-педаг. Альманах*. 2005. № 1. С. 94.
2. Лисий І. Європейськість Києво-Могилянської академії та її філософія: польська призма бачення. *Релігійно-філософська думка в Києво-Могилянській академії: європейський контекст* / гол. редкол. В. Горський. Київ : КМ Академія, 2002. С. 67–76.
3. Т. Ф. [Титов Ф.]. Урок с Запада. Библиографическая заметка. *Труды Киев. духов. акад.* 1902. Март. С. 459.
4. Ярмошик І. Волинезнавчі дослідження Яна Марєка Гіжицького (1844–1925 рр.). *Часопис укр. Історії*. 2010. № 18. С. 95.
5. Харлампович К. [Рец. на:] Александр Яблоновский. Очерк истории Киево-могилянской академии в связи с общим развитием западной цивилизации на Руси. *Киевская Старина*. 1902. Т. 78. Кн. 1–2. С. 36–39.
6. Dubiecki M. Hugo Kołłątaj na Wołyniu. *Ruś*. 1911. Nr. 1. S. 2–35.
7. Ejusd. [Rec. na:] Jabłonowski A. Akademia Kijowsko-Mohilańska. Zarys historyczny na tle rozwoju ogólnego cywilizacji Zahodniej na Rusi. *Kwartalnik Historyczny*. 1900. R. XIV. S. 496.
8. Jabłonowski A. W sprawie Akademii Kijowsko-Mohilańskiej. *Kwartalnik Historyczny*. 1902. R. XVI. S. 549–586.
9. Korzon T. Aleksander Jabłonowski. *Kwartalnik Historyczny*. 1914. R. XXVIII. S. 170.
10. Majorek C. Polska historiografia oświatowa (1918-1939). *Środowiska historyczne II Rzeczypospolitej, cz. III*, pod.red. J. Maternickiego. Warszawa, 1989. S.256–261.
11. Majorek C. Wiadomości Historyczne – przeszłość i terażniejszość. *Kwartalnik Historyczny*. 1976. S. 90–97.
12. Maternicki J. Polska dydaktyka historii 1918-1939. Materiały i komentarze. Warszawa, 1978. S. 18.
13. Szulakiewicz W. Zainteresowania badawcze lwowskich historyków oświaty i wychowania lat międzywojennych. *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. Pod. red. J. Maternickiego*. T1. Rzeszów, 2004. S. 222–232.
14. Śreniowska K. Uwagi o nauce historycznej polskiej w latach 1887–1900 w świetle «Kwartalnika Historycznego» *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Seria I Nauki Humanistyczno-społeczne. Zeszyt 15. Historia*. Łódź, 1960. S. 153–163.
15. Świerczyńska D. Jan Marek Giżycki jako historyk szkolnictwa zakonnego. *Kuź. polonist. studyj.* T. XXVI. 2015. C. 325. URL : file:///C:/Users/Noname/Downloads/ kps_2016_28_38%20(2).pdf. (дата звернення 14.10.2018).
16. Wołyński [Giżycki J. M.]. O Bazyljanach w Humanium. *Przewodnik Naukowy i Literacki*. 1899. R. 27. Z. 1. S. 456–464; Z. 2. S. 562–570; Z. 3. S. 657–664; Z. 4. S. 744–752; Z. 5. S. 845–858; Z. 6. S. 938–946; Z. 7. S. 1031–1043; Z. 8. S. 1136–1182.
17. Wołyński [Giżycki J. M.]. Z przeszłości Zakonu Bazyliańskiego na Litwie i Rusi. *Przewodnik Naukowy i Literacki*. 1904. R. 32. Z. 1. S. 65–82; Z. 2. S. 157–172; Z. 3. S. 249–268; Z. 4. S. 353–360; Z. 5. S. 449–463.

REFERENCES

1. Kryvosheia I. Umanska vasylianska shkola v period svoho rozkvitu (1796–1830 rr.) [Uman Basilian school in its heyday (1796-1830)]. *Historical and pedagogical Almanac*. 2005. № 1. C. 94. [in Ukrainian].
2. Lysyi I. Yevropeiskist Kyievo-Mohylianskoj akademii ta yii filosofii: polska przyzma bachennia [Europeanness of Kyiv-Mohyla Academy and its philosophy: Polish prism of vision]. *Religious and philosophical thought in the Kyiv-Mohyla Academy: European context*. Kyiv: KM Akademia, 2002. C. 67–76. [in Ukrainian].
3. T. F. [Titov F.]. Urok s Zapada. Bibliograficheskaya zametka [Lesson from the West. Bibliographic note]. *Proceedings of the Kiev Theological Academy*. 1902. Mart. C. 459. [in Russian].
4. Yarmoshyk I. Volynenzavchi doslidzhennia Yana Mareka Gizhytskoho (1844–1925 rr.) [Volyn Studies of Jan Marek Gizycki (1844–1925)]. *Journal of Ukrainian History*. 2010. № 18. C. 95. [in Ukrainian].
5. Harlampovich K. [Rets. na:] Aleksandr Yablonovskiy. Ocherk istorii Kievo-mogilyanskoj akademii v svyazi s obschim razvitiem zapadnoy tsivilizatsii na Rusi [An essay on the history of the Kiev-Mohyla Academy in connection with the general development of Western civilization in Russia]. *Kievskaya Starina*. 1902. T. 78, kn. 1–2. C. 36–39. [in Russian].
6. Dubiecki M. Hugo Kołłątaj na Wołyniu [Hugo Kołłątaj in Volhyn]. *Ruś*. 1911. Nr. 1. S. 2–35. [in Polish].
7. Ejusd. [Rec. na:] Jabłonowski A. Akademia Kijowsko-Mohilańska. Zarys historyczny na tle rozwoju ogólnego cywilizacji Zahodniej na Rusi [Kiev-Mohyla Academy. Historical outline against the background of the general development of the Western civilization in Rus]. *Kwartalnik Historyczny*. 1900. R. XIV. S. 496. [in Polish].
8. Jabłonowski A. W sprawie Akademii Kijowsko-Mohilańskiej [About the Kiev-Mohyla Academy]. *Kwartalnik Historyczny*. 1902. R. XVI. S. 549–586. [in Polish].
9. Korzon T. Aleksander Jabłonowski. *Kwartalnik Historyczny*. 1914. R. XXVIII. S. 170. [in Polish].
10. Majorek C. Polska historiografia oświatowa (1918-1939) [Polish historiography of education (1918–1939)]. *Historical environments of the Second Polish Republic, part III*. Warszawa, 1989. S.256–261 [in Polish].
11. Majorek C. Wiadomości Historyczne – przeszłość i terażniejszość [Wiadomości Historyczne – past and present]. *Kwartalnik Historyczny*. 1976. S. 90-97. [in Polish].
12. Maternicki J. Polska dydaktyka historii 1918-1939. Materiały i komentarze [Polish didactics of history 1918–1939. Materials and comments]. Warszawa, 1978. S.18. [in Polish].
13. Szulakiewicz W. Zainteresowania badawcze lwowskich historyków oświaty i wychowania lat międzywojennych [Research interests of Lviv historians of education and upbringing of the interwar period]. *The multicultural historical environment of Lviv in the 19th and 20th centuries*. T1. Rzeszów, 2004. S.222–232. [in Polish].

-
14. Śreniowska K. Uwagi o nauce historycznej polskiej w latach 1887 – 1900 w świetle «Kwartalnika Historycznego» [Comments on Polish historical science in the years 1887-1900 in the light of the «Kwartalnik Historyczny»]. *Scientific Journals of the University of Lodz. Series I of Humanities and Social Sciences. Book 15. History*. Łódź, 1960. S. 153-163. [in Polish].
15. Świerczyńska D. Jan Marek Giżycki jako historyk szkolnictwa zakonnego [Jan Marek Giżycki as a historian of religious education]. *Kyiv Polonistic Studies*. T. XXVI. 2015. C. 325. URL: [file:///C:/Users/Noname/Downloads/kps_2016_28_38%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Noname/Downloads/kps_2016_28_38%20(2).pdf). (дата звернення 14.10.2018). [in Polish].
16. Wołyniak [Giżycki J. M.]. O Bazylianach w Humaniu [About the Basilians in Uman]. *Przewodnik Naukowy i Literacki*. 1899. R. 27. Z. 1. S. 456–464; Z. 2. S. 562–570; Z. 3. S. 657–664; Z. 4. S. 744–752; Z. 5. S. 845–858; Z. 6. S. 938–946; Z. 7. S. 1031–1043; Z. 8. S. 1136–1182. [in Polish].
17. Wołyniak [Giżycki J. M.]. Z przeszłości Zakonu Bazyliańskiego na Litwie i Rusi [From the past of the Basilian Order in Lithuania and Russia]. *Przewodnik Naukowy i Literacki*. 1904. R. 32. Z. 1. S. 65–82; Z. 2. S. 157–172; Z. 3. S. 249–268; Z. 4. S. 353–360; Z. 5. S. 449–463. [in Polish].